Varhany v naší diecézi (7)

Kostel sv. Prokopa ve Vamberku

O tradici králické varhanářské školy jsme vám vyprávěli v minulém čísle časopisu Adalbert, kdy jsme navštívili kostel svatého Michaela archanděla, ale také Městské muzeum v Králíkách. Dnes na slavnou kapitolu tohoto varhanářství navážeme. S profesorem Václavem Uhlířem se vypravíme do kostela svatého Prokopa ve Vamberku a do děkanského kostela svatého Václava v Dobrušce.

„ Schodištěm pro opravdu štíhlé varhaníky jsme vystoupali na kůr kostela sv. Prokopa ve Vamberku. Kostel byl postaven v letech 1712 až 1713 pány z Kolowrat na místě původního kostela ze 14. století. Současnou podobu získal rekonstrukcí po požáru roku 1898 a zdejší varhany, to je opravdová chlouba.

Zdejší varhany jsou obdivuhodné nejen po výtvarné stránce, ale za pozornost stojí i konstrukční řešení a dispozice. Písemná zpráva, která by dokládala autorství a rok postavení, se dosud nenašla. Ale podle několika indicií lze usuzovat, že je postavil Kašpar Welzel starší z Králík kolem roku 1750. Dokládá to mimo jiné typicky „králické“ rozmístění varhanních skříní, kdy hlavní skříně vykrývají rohy kůru a pozitiv je vestavěn do zábradlí kůru. O tom jsme již hovořili v souvislosti s nástrojem v Králíkách. Varhanářský rod Welzelů působil v Králíkách přes 160 let, paralelně s několika dalšími varhanáři, a synovec Kašpara Welzela – Ignác Welzel – působení tohoto rodu a prakticky i celé králické dílny po roce 1850 uzavírá.

„ Mimochodem, ze západního okna tady na kůru kostela sv. Prokopa ve Vamberku je krásný výhled do kraje. To, že ho králičtí varhanáři nechávali volné, nezastavěné, bylo kvůli světlu na kůru?

Určitě to byl jeden z důvodů. Když se totiž okno za varhanami zakryje, je na kůru poměrně tma a není dobře vidět na noty. Rozmístění velkých varhan do tří částí mělo ale ještě další důvod. Získal se tím optimální prostor pro sbor a menší orchestr. A jelikož je hrací stůl umístěn uprostřed kůru, má varhaník o celkovém dění na kůru velmi dobrý přehled a může zpěváky i muzikanty dirigovat, jak říkáme, „od varhan“. V době baroka se totiž ještě nepočítalo s dirigentem a vše musel zastat varhaník, který skladbu nastudoval, při provedení doprovázel hrou na varhany a zároveň celý ansámbl řídil. Někdy musel ještě k tomu zpívat.

Nevýhodou tohoto rozmístění nástroje je komplikovaná traktura (propojení kláves se vzdušnicí). Délka traktury a řada spojů nezaručuje tak precizní a lehký chod, jako je tomu u nástrojů s jednou varhanní skříní a vestavěným hracím stolem.

„ Přestože se králické varhany podobají po výtvarné stránce, našli bychom u zdejšího nástroje přece jen nějakou zvláštnost?

Na první pohled se zdá, že tento nástroj nijak nevybočuje z běžné produkce králické dílny. Ale při jeho generální opravě jsme odhalili jednu zvláštnost, kterou jsem dosud u jiných varhan nezaznamenal. Jedná se o neobvyklou konstrukci vzdušnice hlavního stroje, která má půdorys lichoběžníku. Po řemeslné stránce to musel být v té době nelehký úkol. Tímto rafinovaným řešením se varhanáři podařilo disponovat na hlavní manuál neuvěřitelný počet 14 rejstříků, a to do velmi stísněného prostoru. Varhaník tak má na tomto manuálu k dispozici mimo jiné šest osmistopých rejstříků, tři čtyřstopé řady



Varhany ve Vamberku – celkový pohled



Varhany ve Vamberku – hrací stůl

Knižní tipy

Nakladatelství Doron

Uhřice 76, 683 33 Nesovice
Tel.: 517 367 656, doron@doron.cz
www.doron.cz

Vojtěch Kodet

Nedělní promluvy – cyklus A



Autor předkládá krátká zamyšlení nad úryvky evangelia, které se předčítají při nedělních bohoslužbách. Užitek z nich mohou mít nejen kazatelé, ale i každý, kdo se chce nad texty v modlitbě zamyslet, dříve než se nedělní liturgie zúčastní. Jsme pozváni Ježíšovo slovo poznávat, přebývat v něm, mít k němu důvěrný vztah. *160 stran, měkká vazba, cena 229 Kč*

Tomáš Lachman

Kolem Česka za 66 dní



Putování, při němž si člověk dopřeje luxus „mít čas“, všechno vnímat a tiše přemýšlet, je obrovskou šancí nově se setkat sám se sebou a podívat se z jiného úhlu na život svůj i druhých, na svět kolem sebe. Člověk získá vnitřní pokoj a nadhled, který nám mnohdy v české kotlině tolik chybí. *200 stran, měkká vazba, cena 249 Kč*

a jsou zde dokonce i dvě třístopé kvinty. Takovou dispozici nenajdeme u žádného dochovaného králického nástroje.

„Když hovoříme o tradici králické varhanářské školy, pane profesore, do jaké míry na ten nástroj měla vliv zakázka objednatele a do jaké míry tvůrčí invence stavitele?

V době baroka měli varhanáři mnohem větší tvůrčí svobodu. Ostatně již samotná smlouva většinou obsahovala jen pár řádků, kde byla uvedena dispozice, materiál, ze kterého budou píšťaly zhotoveny, počet měchů a samozřejmě cena. Občas zde nalezneme z dnešního pohledu i poněkud úsměvné body. V jedné smlouvě jsem dokonce četl zápis, že varhanář dostane tolik piva, kolik během stavby vypije. Umím si představit, jak by to dnes dopadlo. Když porovnám staré smlouvy s dnešními, které na desítkách stran řeší nesmyslné podrobnosti, musím se tomu tak trochu smát.

Kolowratové, kteří kostel stavěli, byli známí jako filantropové a milovníci umění. Na výzdobě a zařízení kostela rozhodně nešetřili. Jistě měli také reference o varhanářích. A jelikož měla v té době králická dílna velmi dobrou pověst, investor se mohl spolehnout, že bude postaven kvalitní nástroj. Varhanář měl pak samozřejmě daleko větší volnost, nemusel se dohadovat se žádnou komisí, organologem, natož s pracovníky památkové péče.

„Ve Vamberku se narodil významný český skladatel Jan Václav Hugo Voříšek. Zřejmě musel hrát i na tyto varhany.

J. V. H. Voříšek byl synem zdejšího varhaníka a brzy si kromě jiných nástrojů osvojil i hru na varhany. Údajně již jako sedmiletý chlapec tento nástroj mistrně ovládal. Traduje se, že mu otec k lepšímu a pohodlnějšímu ovládání pedálu zhotovil takové nástavce na nohy – jakési chůdičky, aby mohl v sedě koncertovat, či doprovázet slavnostní mše. Mladý Voříšek však brzy odjel na studie do Vídně, kde se stal uznávaným skladatelem. Ačkoliv tam působil jako varhaník u císařského dvora, varhanní tvorbě se ve svých kompozicích nevěnoval. Varhany se uplatňují pouze v jeho duchovních skladbách, zejména v jeho krásné Mši B dur. Do Vamberka se Voříšek pravděpodobně už nevrátil. Zemřel na tuberkulózu ve věku 34 let.

„Jak se varhany od doby Voříška změnily?

Nástroj se v minulosti nevyhnul několika dispozičním zásahům, ale podstata nástroje zůstala zachována. Koncem 80. let 20. století byl nástroj již silně napaden červotočem a jeho stav byl havarijní. Proto byla v roce 1993 zahájena jeho celková obnova, kterou dokončil v roce 1995 Ivan Červenka z Jakubovic. Od té doby nástroj slouží spolehlivě, bez větších závad. Sluší se připomenout, že o záchranu varhan se zasloužil tehdejší starosta Vamberka Lubor Bořek, který byl nejen velkým milovníkem a znalcem varhanní hudby, ale i vzácným člověkem. Skoro by se dalo říct, že šel ve stopách rodu Kolowratů. Například v rámci hudebního festivalu „Voříškův Vamberk“ založil varhanní soutěž pro mladé varhaníky ve hře na historický nástroj. Technický stav i nevšední zvukovou podobu nástroje tak měli možnost prověřit desítky mladých varhaníků i jejich pedagogů. Jelikož jsem panu Bořkovi s organizací soutěže i s opravou varhan pomáhal, prožil jsem zde mnoho krásných chvil, a to nejen u varhan.

„Jistě tedy máte také nějakou příhodu, spojenou s tímto nástrojem.

Měl bych opět jednu historku z natáčení. Pro Český rozhlas jsem pořizoval nahrávku těchto varhan, a jelikož tehdy ještě nebyl dokončen obchvat města, byl i v noci kolem kostela velký provoz a nedalo se seriózně natáčet. Pan starosta Lubor Bořek však často aplikoval takové hezké pořekadlo: *„Všechno jde, když se chce“*. Zkrátka zavolal na městskou policii a o půlnoci nechal zastavit veškerou dopravu od Hradce Králové, Žamberka a Ústí nad Orlicí. Pod tíhou představy, jaké fronty budou kvůli mně stát, jsem nahrávku pořídil v rekordním čase.

Eva Zálešáková

(pokračování v příštím čísle)